MEDEDELINGEN van de
Oudheidkundige Kring
Rheden-Rozendaal

Maart 1967
No. 36.

Redactie: E.J.Jansen, Hogestraat 7, Dieren
Tel. 08330-4692.

DE STEEG EN ZIJN POSTKANTOOR.

door J.Y.Gietema.

Toen Thorbecke (1849-1853) het briefverkeer vereenvoudigde door het invoeren van de postzegel, bestond reeds de postinrichting De Steeg; evenwel in geheel andere vorm dan nu.

Het postwezen van de toen al oude tante Pos was nog zeer primitief. De ontvanger van een brief /cash bij de ontvangst van het poststuk, dat per rijtuig, te paard of te voet over een grote afstand moest worden vervoerd. - Zo lees ik in een oude Friese Almanak van het jaar 1842 het volgende over het Postkantoor te Leeuwarden:

„ Het kantoor in de Beijerstraat is dagelijks geopend: voor het aantekenen en frankeren der brieven , gelijk mede voor de geldverzendingen, van des morgens 10-12, des middags van 2-2½ en des avonds van 8½ tot 10½ uur; met uitzondering nogthans, dat 's namiddags en 's avonds geen geldzendingen worden aangenomen of uitbetaald. - De brieven naar Sneek, welke Post 's namiddags te 2 3/4 uur vertrekt, moeten voor 2 ure in de Bus van het Kantoor zijn, wijl de Bus aan het Huis van Burgerlijke en Militaire Verzekering niet anders dan 's avonds te 10 uur wordt geledigd: voor brieven naar Holland, Overijssel, Gelderland, Groningen, Oost-Vriesland, Drenthe, Harlingen en buitenslands, welke aan geene gedwongene frankeringen onderhevig zijn, zal de Brievenbus aan het Postkantoor 's avonds precies te 11 ure voor de laatste maal worden geledigd.

De afgifte der brieven geschiedt des avonds een half uur na aankomst van de Hollandsche Post.

/ betaalde

Op Zon- en feestdagen is het Kantoor alleen des middag van 12 tot 1 en des namiddags van 2 tot 3 ure geopend".

De kantoorwerkzaamheden van de postmeester geschiedden dikwijls tussen kopjes en schoteltjes. Het waren eenvoudige handelingen, getuige het schilderij van Lambert Twent, postmeester te Delft (Mart.de la Court 1640-1710). Hierop ziet u de Postmeester met zijn vier zonen de brievenpost behandelen (briefport in register noteren, brievenbundeltjes maken an lakken). Op het schilderij ziet men voorts een postvalies en een posthoorn; in het landschap een postillon te paard.

De postverzorging in De Steeg zal in die dagen nog eenvoudiger zijn geweest. We weten alleen dat het zelfstandig uitvoeren van inkomende en uitgaande post begon op 1 juni 1838. Op die datum werd Roelof Sminx of Smink benoemd tot distributeur. Zijn kantoor droeg de naam van distributiekantoor.

De Steeg heette toen Middagtersteeg, dat ressorteerde onder Arnhem, Doesburg en Zutphen. Sminx woonde in den Engel op de Rhedersteeg, alwaar hij zijn functie uitoefende.

In 1850 werd hij opgevolgd door H.J.Smink (familie?). Het distributiekantoor werd hulpkantoor en Hendrik Jan kreeg de rang van brievengaarder, een minder toepasselijke naam dan distributeur.

De naam Middagtersteeg veranderde in Rheeder-en Middachtersteeg. Het ressort veranderde , het hulpkantoor kwam in het ressort Velp, Doesburg en Zutphen; - toch nog een mooie wandeling voor Hendrik Jan, heen en terug ...

H.J.Smink kreeg als opvolgers resp. G.C.C.Kleinhout, A.J.G. Admiraal en J.G.H.F.W.Snijders. Deze laatste hield kantoor in het pand waar nu de kapperszaak van H.Beumer is gevestigd. Deze zaak heet „de Oude Post"

Nà Snijders werd De Steeg groot (!). De familie Bentinck, eigenaar van het kasteel Middachten, had veel belang bij een meer moderne postverzorging. Op haar kosten liet ze in 1906 een postkantoor bouwen op haar terrein aan de Hoofdstraat en wel in de kleuren rood-wit, de kleuren van de Bentinck's. Dit gebouw, het huidige postkantoor, gaf zij in huur aan het Staatsbedrij der PTT. Als postkantoor veranderde dit nog al eens in belangrijkheid.

Daar het inmiddels als vakantieoord ontdekte plaatsje De Steeg een goede naam kreeg (het had zelfs een eigen spoorwegstation), was een postkantoor wel gewenst, zelfs noodza-

kelijk. Het telegraaf- en telefoonverkeer nam toe. Abonnees uit Giesbeek, Rheden en de Havikkerwaard waren op het kantoor aangesloten. Enkelen onder U zullen zich nog wel het draden-torentje op het gebouw herinneren. De toren is afgebroken en de bovengrondse leiding werd ondergrondse kabel.

Maar de tijden veranderen en de mensen ook. Door het toenemend zware wegverkeer kwijnde het pensionwezen. Het postkantoor werd hulpkantoor, moeizaam kon het plaatsje zich handhaven, maar het begon te dagen, de industrie liet zich gelden.

De Steeg, zijn naam is een begrip geworden. Zijn industrie draagt deze naam ver over de Atlantische en de Indische oceaan, over Afrika, Amerika, over Scandinavië, ja over de gehele wereld. Het dorpje met zijn armelijke naam is groot in betekenis en rijk aan natuurschoon.

Straks, als het autoverkeer zal zijn omgeleid, keert weer de rust en met de rust de voornaamheid als pensionplaats.

Want De Steeg, Steeg, Rheeder- en Middachtersteeg, Middagtersteeg - wat zijn naam ook geweest is, is nog steeds de„parel der Veluwe", schitterend gelegen aan een kromming van de IJssel en aan de rand van uitgestrekte bossen, die - met Gullbrantsen gesproken, eeuwig zingen.

Maar ook zingen de herinneringen aan vriendelijke mensen die ik gekend en waar ik mee gewerkt heb in mijn dertigjarige postloopbaan aan het postkantoor De Steeg. Velen zijn niet meer, velen kwamen, losgeslagen door de oorlog, een beschutting zoeken in De Steeg; een beschutting, die er toen niet was. Ik herinner me vele bekende en bijna vergeten figuren, die hun postzaken op het postkantoor afhandelden. Intelligente joden die meenden hier veilig te zijn. Ze waren ook hier niet veilig en sloegen in wanhoop de hand aan eigen leven.

In de stamkaartenbak van de Rijkspostspaarbank vond ik een kaart met de handtekening van de dochter van de Franse (Friese) spionne Mata Hari. Zij woonde of logeerde geruime tijd in hotel de Engel. En Louis Couperus woonde hier in De Steeg. Enkelen zullen hem wel gekend hebben, die gesoigneerde heer met zijn lievelingshonden. Ook Jhr de Geer, de man die in de mist reed.

Persoonlijk had ik het voorrecht de bekende Nederlandse zangeres Jo Vincent te mogen helpen. En wie kent niet de markante kop van de bekende schilder Theo Goedvriend. Hij was een

trouwe comparant op het postkantoor. Op zijn hoge leeftijd schildert hij nog, en hoe!

Maar naast de groten van De Steeg doemen in mijn herinnering op de kleinen, de harde werkers, zij die wekelijks hun drie gulden ouderdomsrente haalden en daar gelukkig mee waren.

Ondanks soms donkere dagen ontbrak de humor niet. Nog zie ik, direct nà de oorlog, voor me dat trouwcoupeetje met dat aftandse paard. Het was de eerste postcommunicatie, er rolde een lachende besteller en een zielig klein zakje post uit. De volgende dag kwam dezelfde besteller de directeur van het postkantoor Dieren voor een inspectiebezoek afleveren. De man, klein van postuur, was gezeten voor op de bagagedrager van de bestellersfiets.

Mijn herinneringen zijn vele, te veel om hier te noemen. Maar toch wil ik U nog vertellen van de sproeiwagen die zomers op warme dagen het opwaaiend stof moest bedwingen. De koetsier Versteeg moest zich houden aan de consignes, dat tussen 2 en 4 uur n.m. niet met de zweep geklapt mocht worden. Hij zou de middagdut van de gasten kunnen storen

En wie herinnert zich niet Jan Verhaaf met zijn kanon. Deze brave dorpsfiguur was onmisbaar bij de dorpsfeesten. De opening van die festiviteiten geschiedde volgens raambiljetten steevast met klokgelui en kanongebulder.

Neemt U het mij niet kwalijk, dat ik even ben afgedwaald van het hoofd-thema: het postkantoor, maar het kon niet anders. De Steeg en 't postkantoor zijn synoniem

Het oude postkantoor heeft thans een vernieuwing beleefd. Op inintiatief van de Directeur van het Postdistrict te Arnhem werd het in moderne stijl gebracht. Geen luxe, maar een noodzakelijke verbetering voor kantoor en dorp.

Ook de bewoners van het dorp werken thans aan grootse plannen om meer bekendheid te geven aan het dorpje aan de rivier. En ze zullen slagen, hoe kan het anders. Een dorp met zoveel en zo goede hotelaccomodatie zal een vreemdelingen-invasie het hoofd kunnen bieden.

Het ingeslapen dorp is ontwaakt en werpt zich in „de vaart der volkeren".

Een volgend keer hoop ik iets over het postkantoor te Dieren te vertellen.

Het Veemgericht

door J.J.Chr. Liet.

Het Veemgericht is de naam van een geheime rechtbank, die in de middeleeuwen in Duitsland, bijzonder in Westfalen, buiten de openbare macht om, vonnissen uitsprak en ten uitvoer bracht, wegens misdrijven van personen, die zich door aanzien, invloed of geld gewoonlijk aan elke straf onttrokken.

De afleiding van het woord Veem is onzeker. Het droeg ook de naam van vrijgericht, omdat alle vrijgeborenen daarin zitting konden hebben, alsmede die van geheimgericht, omdat de zittingen in het geheim werden gehouden. De geheimzinnigheid heeft ten onrechte aan het veemgericht allerlei ijselijkheden toegedicht.

In het midden der 14e eeuw had men overal in Duitsland leden van een veemgericht, die elkander door bepaalde tekens herkenden en bereid waren, de indagingen aan betichte personen over te brengen en de vonnissen te voltrekken. Ieder vrije man uit een wettig huwelijk en van onbesproken gedrag kon in die bond worden opgenomen.

Ook vele vorsten behoorden tot de leden, en in 1429 deed zich zelfs keizer Sigismund onder hen opnemen.

Ieder lid droeg de naam van wetende of van vrijschepen van het heilige Roomse rijk. De vrijstoel of de plaats waar het gericht vergaderde, was doorgaans een heuvel of een algemeen bekende en voor ieder toegankelijke plek.

De aanzienlijkste vrijstoel, om die reden ook wel Keizers- of Koningskamer geheten, bevond zich te Dortmund en werd daar op de markt bij het raadhuis gehouden. De beschermheer van het gericht droeg de naam van stoelheer en was dikwls een wereldlijk of geestelijk vorst.

Op hem volgden in rang de vrijgraven, door de stoelheer uit de vrijschepenen voor levenslang gekozen. De opperstoelheer en vertegenwoordiger des keizers was de aartsbisschop van Keulen als heer van Westfalen.

Op de laagste trap onder de wetenden bevonden zich de vroonboden, die aan de bevelen der vrijgraven moesten gehoorzamen en de orde handhaven. Stipte geheimhouding onder

bedreiging ener vreselijke doodstraf was hun voorgeschreven.

De voorrechten van de vrijschepen waren daarin gelegen, dat hij zich op de Westfaalse rechtbank kon beroepen, dat aan zijn woorden groter geloofwaardigheid werd toegekend dan aan die der wetenden en dat hij als aanklager of aangeklaagde toegang had tot de geheime zitting alsmede tot de kapittelvergaderingen, waarop de bond over zijn belangen beraadslaagde. Vrijschepen te zijn verschafte groter veiligheid dan een keizerlijke vrijbrief. Daarom trokken uit alle oorden van Duitsland lieden naar Westfalen, om zich onder de wetenden te doen opnemen.

Op de kapittelvergaderingen, die gewoonlijk te Dortmund en Arnsberg werden gehouden, verschenen de vrijschepenen, de vrijgraven en de stoelheren, terwijl de aartsbisschop van Keulen er het voorzitterschap waarnam. De besluiten van deze vergaderingen werden hoger geacht dan een bevel van de keizer of een bul van de paus.

De loop der zaken was bij het veemgericht een dergelijke als bij de overige oud-Duitse rechtbanken; men deed uitspraak naar het gewoonterecht en naar de wetboeken der middeleeuwen, inzonderheid naar de bepalingen van de „Sachsenspiegel" (verzameling van Saksische rechtsvoorschriften uit de 13^{e} eeuw).

De vrijstoelen en de rechtsdagen waren algemeen bekend, de zittingen hadden plaats bij dag en iedere vrije man kon er verschijnen. De schepenen en de vrijgraven namen plaats op een bank, voor hen stond een tafel, waarop zich een zwaard en een van wilgetwijgen gevlochten strop bevonden, en achter hen was de vroonvoogd. Alleen dan wanneer de openbare zitting in een geheime veranderd werd, moesten alle niet-wetenden zich verwijderen. Wegens het groot aantal vrijschepenen onderscheidde zich echter de geheime zitting slechts weinig van de openbare. Bij de geheime veroordeling van hertog Hendrik van Beieren in 1434 waren niet minder dan 18 vrijgraven en 800 vrijschepenen tegenwoordig. Alleen een vrijschepen kon als aanklager optreden.

Het veemgericht bemoeide zich met alle misdrijven waarop de doodstraf was gesteld. In een zodanig geval werd tot de beschuldigde een oproeping gericht en deze werd door een vrijgraaf bezegeld. Men stelde de termijn op 6 weken en 3 dagen, maar een wetende had recht op een tot 3 maal herhaalde oproeping. Alleen de wetende werd voor het geheime recht gedaagd en de niet wetende in de eerste plaats voor de openbare zit-

ting en slechts voor het geval dat hij aan deze oproeping geen gehoor gaf, voor de geheime. De oproepingsbrief werd gewoonlijk niet aan de aangeklaagde in persoon overhandigd, maar aan zijn huis vastgehecht, waarna men drie splinters als waarmerk terugbracht aan het veemgericht.

Voor de behandeling der zaak hield men zich stipt aan de van ouds gebruikelijke formaliteiten.

Loochende de aangeklaagde het misdrijf, dan moesten er bewijzen worden aangevoerd. Was hij een vrijschepen, dan kon hij volgens de oudere gewoonte met een zuiverings-eed volstaan.

Later zwoer de beschuldigde vrijschepen eerst alleen en legde zijn aanklager met twee helpers de eed af.

De beschuldigde kon het gevaar afwenden door zes getuigen te doen zweren, maar de aanklager kon zijn beschuldiging staande houden met twaalf beëedigde getuigen, totdat eindelijk de beschuldigde de overwinning kon behalen door er twintig voor het gerecht te brengen. Wanneer een niet-wetende zich van een aanklacht wilde zuiveren, moesten twee beëedigde vrijschepenen hem ter zijde staan.

Verscheen de beschuldiger niet, dan werd de beschuldigde vrijgesproken. Bleef de beschuldigde weg, dan wachtte men tot des namiddags 3 uur, waarop de vrijgraaf vroeg, of de oproeping behoorlijk geschied was. Na toestemmend antwoord deed hij de naam van de beschuldigde tot viermaal toe horen en vroeg of iemand aanwezig was om zijn plaats in te nemen. Kwam hierop geen bescheid, dan trad de beschuldiger te voorschijn , herhaalde knielend zijn aanklacht en bevestigde met de hand aan het zwaard de waarheid zijner woorden met een eed, waarop de de vrijgraaf de veroordeling uitsprak: „ aan de beschuldigde ontzeg ik alle vrede, alle vrijheden en rechten, doe hem in de ban en verklaar hem eerloos, vredeloos, zegelloos en vervallen van alle recht. Ik veroordeel hem naar de bepalingen van het geheime recht tot de strop; zijn lijk kome aan de dieren des velds en de vogelen des hemels, ik beveel hem in de macht van God en beroof hem van leengoed en eigendom; zijn vrouw zal weduwe en zijn kinderen zullen wezen zijn". - Daarop nam de vrijgraaf de wilgestrop en wierp die op de tafel, en alle vrijschepenen, voor de rechtbank vergaderd, spuwden op de grond, alsof zij de veroordeelde reeds aan de galg zagen hangen.

Het uitgesproken vonnis werd op schrift aan de beschuldigde ter hand gesteld en daarin was het verzoek aan alle vrijsche-

penen opgesloten, de aanklager bij het voltrekken van het vonnis behulpzaam te wezen.

Steeds moesten er drie vrijschepenen tegenwoordig zijn om het vonnis te voltrekken, eensdeels om alle misbruiken te verhoeden, anderdeels om de overmacht te hebben op de veroordeelde. Deze kon zijn straf niet ontgaan en hierop berustte de schrik van het veemgericht.

Misbruik van macht kon evenwel niet altijd worden verhinderd. Reeds in de eerste helft der 15e eeuw werden voorbeelden daarvan gevonden en in de tweede helft van die eeuw namen zij zo sterk toe, dat het veemgericht een ondragelijke last werd. Het kon ook beter gemist worden, omdat men overal van regeringswege een deugdelijke rechtsbedeling invoerde.

Naschrift van de redactie. - Ons medelid vond de gegevens voor zijn artikel in een oude encyclopaedie. We kunnen er aan toevoegen, dat in Nederland in 1292 een vrijstoel wordt vermeld voor het oorspronkelijk tot Westfalen behoord hebbende deel van de Achterhoek. Het staat niet vast, dat elders in ons land veemgerichten zijn gehouden.

Boekje over de "Baerkenhuizen" in Doesburg.

De eigenaar van het door binnen- en buitenlandse toeristen veel bezochte 13e eeuwse Doesburgse Hanzehuis, de Baerkenhuizen is van plan een geïllustreed boekje te laten verschijnen, waarin de architectuur, de historie en het interieur van dit kunstcentrum worden behandeld. - Of het mogelijk is hiertoe over te gaan, hangt af van de belangstelling die er bij het publiek voor bestaat. De eigenaar, mr drs H.G.Nieuwkerk Kramer, Koepoortstraat 29-31, Doesburg, tel.08334-2342, heeft ons gevraagd te melden dat men zich tot hem kan wenden, als men op het boekje zou willen intekenen.

UITNODIGING

Het Nederlands Klassiek Verbond en de Gelderse Archaeologische Stichting nodigen de leden van de Oudheidkundige Kring „Rheden-Rozendaal" gaarne uit tot het bijwonen van een Lezing op VRIJDAG 17 MAART 1967 om 8 uur in het Huis der Provincie aan de Markt te Arnhem.

Spreker is drs A.V.M. HUBRECHT, directeur van het Rijksmuseum G.M.Kam te Nijmegen.

Het onderwerp luidt:

Romeinse grensversterkingen in Nederland.

De toegang is vrij

Zij, die deze belangwekkende lezing willen bijwonen, moeten zich vóór 15 meert 1967 aanmelden bij de secretaris van de Kring:

E.J. Jansen, Hogestraat 7, Dieren
tel. 08330 - 4692. -

Dit in verband met het aantal te plaatsen stoelen.

Uit de Ledenkring

Ingeschreven werden:

Hr. en Mevr. M.M. Eberson, Velp

Afgeschreven werden:

Mv. M.J.C. Avelingh-Reyers, Velp (overl.)
G.J.Horsting, Rheden (overl.)
Mv. A.H.v.d.Velde-de Blécourt, Dieren (overl.)
A.F. Baert, Velp.

De penningmeester verzoekt de leden, die hun contributie nog niet betaalden, dit alsnog te doen.

Men storte minstens ƒ 4.- per persoon op girorekening 11 64 291 ten name van de penningmeester van de Oudheidkundige Kring te Arnhem.

Algemene Ledenvergadering

op WOENSDAG 15 MAART 1967
in hotel DE ENGEL te DE STEEG
Aanvang 8 uur.

Agenda:

1. Opening.
2. Ingekomen stukken.
3. Notulen v.d.Algemene Ledenvergadering van 31 maart 1966
4. Jaarverslag van de secretaris.
5. Verslag van de kascommissie
6. Jaarverslag van de penningmeester.
7. Begroting 1967/1968.
8. Aanwijzing van een nieuwe kascommissie.
9. Jaarverslag van de archivaris.
10. Bestuursverkiezing.
    Aftredend is de heer J.A.van Haaften (herkiesbaar)
11. Eventuele bestuursmededelingen en rondvraag.

N.B. Deze huishoudelijke vergadering zal, naar verwacht wordt, niet meer dan een half uur in beslag nemen.

z.o.z.

12. Pauze.

13.

LEZING met Lichtbeelden

door ons medelid, de heer J. Harenberg
uit Zutphen.

Onderwerp: Kastelen langs de Oude IJssel.

De heer Harenberg bezit een grote verzameling fraaie en zeldzame dia's van kastelen en buitenplaatsen.
Het vorig jaar publiceerde hij een boek over de kastelen langs de Oude IJssel.

14. Sluiting.

Een half uur voor de vergadering kunnen in de zaal desgewenst door de leden bij de penningmeester de jaarrekening 1966/1967 en de begroting 1967/1968 worden ingezien.

Het bestuur.